

ISLAMSKA MISAO

Osnivač i izdavač: Fakultet za islamske studije, Novi Pazar

Za izdavača: Prof. dr. Enver Gicić

Glavni urednik: Prof. dr. Enver Gicić

Pomoćnik urednika: Prof. dr. Hajrudin Balić

Redakcija: prof. dr. Admir Muratović, prof. dr. Almir
Pramenković, hfz.doc. dr. Haris Hadžić, doc. dr. Siham Mevid

Šerijatski recenzent: hfz, prof. dr. Almir Pramenković

Tehnički urednik: Ifet Aličković

Lektura: Samir Škrijelj

Štampa: Grafičar Užice

Tiraž: 500 primjeraka

Adresa redakcije: Fakultet za islamske studije,
ul. Rifata Burdževića 1, 36300 Novi Pazar

Štampanje ovog broja pomogla je Vlada R. Srbije - Kancelarija
za saradnju sa crkvama i verskim zajednicama

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

378:28

ISLAMSKA misao : godišnjak Fakulteta za islamske studije Novi Pazar /
glavni urednik Enver Gicić. - 2007, br. 1- . - Novi Pazar : Fakultet za islam-
ske studije, 2007- (Užice : Grafičar). - 24 cm

Godišnje.

ISSN 1452-9580 = Islamska misao (Novi Pazar)

COBISS.SR-ID 141771532

Doc. dr. Mersada Nuruddina Agović
nuruddinaa2@gmail.com

32:929 Зукорлић М.
378:929 Христидис Ј.

KRITIČKI OSVRT NA DJELO PROFESORA YORGOSA CHRISTIDISA O MUFTIJI DR. MUAMERU ZUKORLIĆU

Sažetak

Ovaj rad iz religijsko-političke društvene oblasti kritički je prikaz i osvrt na djelo grčkog univerzitetskog profesora Yorgosa Christidisa o liku i djelu muftije dr. Muamera Zukorlića, profesora koji je pisao o prilikama u kojima muftija dr. Zukorlić djeluje i njegovom odnosu prema religiji i politici, preciznije, o tome kako se muftija dr. Muamer Zukorlić snašao u ulogama vjerskog službenika i političara, a da nije povrijedio niti jednu od islamskih moralnih normi. Ovo je osvrt na rad o tome kako se muftija dr. Zukorlić izborio sa nizom političkih pitanja i kao bošnjački vjersko-nacionalni lider stao na čelo Bošnjaka Sandžaka. Iako je profesor, po našem mišljenju, u radu imao i pogrešnih premisa, osobito kada je riječ o povijesnim podacima vezanim za nastanak bošnjačkog naroda, trudio se da bude dosta objektivan i nepristrasan u izlaganju svojih stavova, što je za pohvalu. Prije dolaska u kontakt sa profesorom Christidisom, naša pažnja bila je usmjerena na niz drugih kraćih prikaza stranih djela u kojima se pominjala ličnost muftije dr. Zukorlića. U uvodnom izlaganju ovog rada nabrojat ćemo naslove tih djela i tematiku kojom se bave, zatim ćemo predstaviti autora djela na koje smo se, prema izboru, osvrnuli, te na kraju preći na glavni dio našeg kritičkog prikaza. Na kraju rada izrazit ćemo vlastiti stav o djelu koje tretiramo i preporuku društvu.

Ključne riječi - Dr. Muamer Zukorlić , muftija, vjerski službenik, političar, lider, društvo.

Abstract

This work from the religious-political social field is a critical presentation and a review of the work of Greek university professor Yorgos Christidis on the character and work of Mufti, Muamer Zukorlic, a professor who wrote about occasions in which mufti dr. Zukorlic also works on his relationship with religion and politics, more precisely, on how Mufti dr. Muamer Zukorlic stepped into the role of a religious official and politician without harming any of the Islamic moral norms. This is a review of the work on how Mufti dr. Zukorlic wrestled with a series of political issues and as a Bosniak religious-national leader stood on the head of Bosniak of Sandzak. Although the professor, in our opinion, also had the wrong premises in his work, especially when it comes to historical data related to the emergence of the Bosniak people, he tried to be fairly objective and impartial in presenting his views, which is a commendable. Before coming into contact with Professor Christidis, our attention was focused on a series of other shorter depictions of foreign works mentioning the personality of Mufti, Zukorlić. In the introductory presentation of this paper, we will list the titles of these works and the topic they deal with, then we will present the author of the work that we have choosed, and finally I move to the main part of my critical presentation. At the end of the work I express my own attitude towrds the work I'm treating and recommendation to the society.

Keywords : Dr. Muamer Zukorlic, a mufti, religious official, politician, leader, society.

UVOD

Kako smo u apstraktu spomenuli, naša pažnja prije uvida u djelo Christidisa bila je usmjerena na brojnu domaću i stranu literaturu, knjige, članke, godišnjake u kojima se spominjao lik i djelo muftije Zukorlića. Našli smo veliki broj stranih radova na engleskom, njemačkom, francuskom i turskom jeziku. Neki od naslova koji su nam privukli pažnju bili su:

KRITIČKI OSVRT NA DJELO PROFESORA YORGOSA CHRISTIDISA O MUFTIJI DR. MUAMERU ZUKORLIĆU

- „Muftija fenomen“, autora akademika Muhameda Filipovića ¹
- Glasnik – Zbornik radova BANU (Proceedings of the BANU), Časopis za nauku, kulturu i umjetnost (Magazine for science, culture and the arts) ²
- Yearbook of Muslims in Europe, Tom 7 (Godišnjak muslimana u Evropi, Tom 7)
- Spaces and Borders-Current Research on Religion... (Prostori i granice - aktualna istraživanja o religiji...)
- Yearbook of Muslims in Europe, Tom 3 (Godišnjak muslimana u Evropi, Tom 3),
- Country Reports on Human Rights Practices for 2008. Vol.1 (Izveštaji zemalja o praksi ljudskih prava za 2008. godinu, Vol.1)
- Human Rights and Collective Identity - Serbia 2004 (Ljudska prava i kolektivni identitet - Srbija 2004.)
- Die Renaissance der Nationalpatrone-Erinnerungskulturen (Renesansa nacionalnog pokrovitelja...)
- Sirbistan Siyasetini Anlama Kilavuzu (Vodič za razumijevanje srbijske politike)
- Serbia in Europe - neighbourhood relations and European integration (Srbija u Evropi - susjedski odnosi i evropske integracije)
- Human Rights in Serbia 2007 - Legal Provisions and Practice... (Ljudska prava u Srbiji 2007 - pravne odredbe i praksa...)
- Congressional Record, V. 146, Pt. 1, January 24, 2000 to February... (Kongresni zapis, V. 146, Pt. 1., 24. januara 2000. do februara...)
- Human Rights - Hostage to the State's Regression... (Ljudska prava – talac državne regresije)

¹ Filipović Muhamed: *Muftija fenomen*, El-Kelimeh, Novi Pazar, 2012.

² Glasnik – Zbornik radova BANU (Proceedings of the BANU), Časopis za nauku kulturu i umjetnost (Magazine for science, kulture and the arts), Sarajevo-Novı Pazar, 2015, u kojem se, između ostalog, nalazi jedan od radova i biografija muftije Zukorlića kao počasnog akademika

- Religion in Eastern Europe, Tom 25 (Religija u Istočnoj Evropi, Tom 25)
- Annual report, international religious freedom (Godišnji izvještaj, međunarodna vjerska sloboda...)
- Newswatch - Nigeria's Weekly Magazine (Vijesti – Nigerijski sedmični magazin)
- Yearbook of Muslims in Europe, Tom 4 (Godišnjak muslimana u Evropi, Tom 4)
- Bosna-Hersek Siyasetini Anlama Kilavuzu (Vodič za razumijevanje bosanskohercegovačke politike)
- Les musulmans de l'Europe du Sud-Est... (Muslimani jugoistočne Evrope...)
- Balkans, la mosaïque brisée-frontières, territoires et identités (Balkan, mozaik graničnih teritorija, teritorija i identiteta)
- Revue Militaire Suisse, Tom 150 (Švicarski vojni časopis, Tom 150)
- Who is who among Bosniacs (Ko je ko u Bošnjaka – Atif Purivatra)
- Kulturstudien Ostmitteleuropas - Aufsätze und Essays (Kulturne studije Centralne Evrope - eseji)
- International law and religion symposium (Međunarodni simpozij o pravu i religiji)
- Espace, populations, sociétés (Razvoji, populacije, društva)
- Le courrier des pays de l'Est (Pošta iz zemalja istočne Evrope)
- J.A., Jeune Afrique (J.A., Mlada Afrika).

Našu pažnju posebno je privuklo djelo univerzitetskog profesora Yorgosa Christidisa po nazivom *Religija i politika na Balkanu: slučaj muftije Zukorlića u Sandžaku (Srbija)* u kojem autor objašnjava kako je muftija dr. Zukorlić uspio uklopiti uloge vjerskog službenika i političara, a da ne povrijedi norme, te kako je, uprkos konkurentima - drugim bošnjačkim

političarima i odnosu režimske vlasti prema njemu, uspio postati i ostati najautentičniji štićenik bošnjačkih interesa, tj. najveći lider Bošnjaka Sandžaka.

Rad profesora nam je utoliko bio zanimljiviji jer ga je pisao jedan pravoslavni istraživač, a dosadašnja istraživanja na temu života i djela muslimana koja su pisali nemuslimani na Balkanu, u najvećem broju slučajeva, prikazivao je netačne i subjektivne rezultate. To nije bio slučaj sa profesorom Christidisom koji se, sudeći po objavljenoj analizi, čak divio uspjehu jednog, kako veli, klerika koji je nesebičnim zalaganjem postao vjersko-nacionalni heroj i lider svome narodu.

KRATKO PREDSTAVLJANJE AUTORA DJELA PROFESORA YORGOSA CHRISTIDISA

Profesor Yorgos Christidis rođen je 8. marta 1969. godine u Grčkoj, gdje živi i radi, ali ima adresu boravka i u Bugarskoj, gdje predaje kao vanredni profesor na Univerzitetu „Sveti Kliment Ohridski“ u Sofiji. Od juna 2013. godine radio je kao asistent na predmetu Komparativna politika na Balkanu na Odjelu za balkanske, slavenske i orijentalne studije Sveučilišta „Makedonija“ u Grčkoj. Neki od njegovih radova nose nazive: „Komparativna politika“, „Politička komunikacija“, „Uvod u međunarodne odnose“, „Balkan u razdoblju hladnog rata“, „Balkan nakon kraja hladnog rata“, „Grčka vanjska politika“, „Turska vanjska politika“, „Međunarodni odnosi balkanskih država“, „Vanjska politika na Balkanu“ i dr. Profesor Christidis oženjen je i otac dvoje djece. Njegov rad pod nazivom „Religija i politika na Balkanu: slučaj muftije Zukorlića u Sandžaku (Srbija)“ napisan je na engleskom jeziku:

Religion and Politics in the Balkans: the case of Mufti Muammer Zukorlic in Sandzak (Serbia)

i bugarskom:

Йоргос Христидис: *Религија и политика на Балканите: Случај на муфтија Муамер Зукорлич в Санджак (Сърбия)*

KRITIČKI OSVRT NA DJELO UNIVERZITETSKOG PROFESORA YORGOSA CHRISTIDISA PO NAZIVOM „RELIGIJA I POLITIKA NA BALKANU: SLUČAJ MUFTIJE ZUKORLIĆA U SANDŽAKU (SRBIJA)“

Na samom početku profesor Christidis u radu navodi da je slučaj muftije Zukorlića prilično neuobičajen, a onda objašnjava razloge za takvu tvrdnju, pa kaže: „*U studiji koja slijedi čitateljima je skrenuta pažnja na prilično neuobičajen primjer, slučaj muftije Muamera Zukorlića u regiji Sandžak u Srbiji koji je postigao jak politički prodor, osporavajući i (režimsku) beogradsku vlast i “tradicionalne” (bošnjačke) političare koji su tvrdili da predstavljaju najautentičniju bošnjačku snagu u ovom specifičnom regionu. Slučaj je ‘neuobičajen’ jer uprkos turbulentnom periodu poslije 1990. godine bivši komunistički Balkan nije imao tako jakih muslimanskih klerika koji bi uspjeli da ospore i moć države, a i političara koji mogu uticati na glasanje svog, tj. islamskog biračkog tijela.*“³

U uvodnom dijelu autor objašnjava strukturu rada: „*Rad je podijeljen na tri dijela. U prvom se dijelu govori o novijoj historiji Sandžaka od 1918. do 1990. godine i politici koju prati jugoslovenska država u regionu. Drugi dio obuhvata glavna politička dešavanja devedesetih godina u Sandžaku i pojavljivanje muftije Zukorlića, a treći politička dešavanja od 2000. do 2010. godine i sve jaču Zukorlićevu afirmaciju. Na kraju rada navedena su zaključna razmatranja.*“⁴

I Kratak historijski pregled

Profesor se, zatim, posvećuje historijatu Sandžaka u kojem objašnjava našta se u radu odnosi termin *Sandžak*, kakva mu je etnička slika i jugoslovenska politika prema njemu, pa kaže: „*Termin regija Sandžak odnosi se na stari osmanski sandžak (upravnu jedinicu) koji obuhvata područje od Pljevalja do Novog Pazara koje je bilo pod kontrolom Srba i Crnogoraca tokom Prvog balkanskog rata od 1912-1913. godine.*“

³ Christidis Yorgos: *Religija i politika na Balkanu: slučaj muftije Zukorlića u Sandžaku (Srbija)*, str. 1., Odjel za balkanske, slavenske i orijentalne studije sveučilišta “Makedonija” u Grčkoj

⁴ Ibid

Ovdje je autor prešutio činjenicu da je Sandžak imao svojevrsnu autonomiju do godina koje se pominju.

„Regija je imala - nastavlja Cristidis - mješovito etničko i vjersko stanovništvo i nakon osnivanja 1918. godine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca koja se 1929. godine preimenovala u Jugoslaviju. Muslimanski Slaveni (prim. aut. Bošnjaci) u Sandžaku, kao i u Bosni, nisu smatrani etničkom grupacijom, ali jesu vjerskom. Jugoslovenske vlasti su dale ovoj regiji zvaničan naziv Raška i bile su sumnjičave prema muslimanskoj populaciji, što se odrazilo na diskriminaciju prema njoj, što u praksi znači da je sprovođila diskriminatornu politiku.“

Profesor je, vjerovatno, učeći iz svojih školskih pravoslavnih udžbenika zaključio da su Bošnjaci muslimanski Slaveni, čiji naziv koriste i drugi kršćanski istraživači. Prema „Bošnjačkom DNK projektu“ koji je pokrenulo Razvojno edukativno društvo (RED) iz Novog Pazara, Bošnjaci najviše imaju ilirske krvi, ali i keltske, gotske, u manjem procentu slavenske i dr., pa ćemo u prijevodu Christidisovog rada ostaviti njegov naziv „muslimanski Slaveni“, a u zagradi pisati primjedbu autora da je mislio na Bošnjake (prim. aut. Bošnjaci).

„Jugoslovenska vlast je čak podstakla iseljavanje (progon) muslimanskih Slavena (prim. aut. Bošnjaka) iz regije (Sandžak) u Tursku, i dok je Beograd nastojao da promijeni demografsku sliku stanovništva, Turska je slijedila politiku privlačenja muslimanskih imigranata sa Balkana, smatrajući ih kulturno prikladnim za integraciju u tursku naciju“ – veli profesor. „Tokom Drugog svjetskog rata Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Sandžaka (AVNOS), koje su osnovali partizani pod komunističkom vlašću, tražilo je političku autonomiju za regiju Sandžak u očiglednom nastojanju da se time približi muslimansko-slavenskoj populaciji.

Međutim, Sandžaku nije data politička autonomija: Komunistička partija Jugoslavije (KPJ) odlučila je da Sandžak bude podijeljen između republika Srbije i Crne Gore, a muslimanske Slavene i dalje je tretirala kao vjersku zajednicu jugoslovenske države“ – piše profesor. Ovdje moramo oponirati profesoru Christidisu i navesti da u tom ratnom periodu Sandžaku jeste data autonomija, bez obzira na činjenicu koliko je dugo trajala.

Predsjedništvo Antifašističkog narodnog oslobođenja Jugoslavije na Drugom zasjedanju 29. novembra 1943. godine u Jajcu donijelo je odluku u kojoj je, među ostalima, naveden i ZAVNO Sandžaka u funkciji osnovnog organa narodne vlasti u Sandžaku. Inicijativni odbor činili su, između ostalih, i partijski rukovodilac Sreten Vukosavljević, te Murat ef. Šećeragić koji je bio muftija, vrhovni šerijatski sudac i povjerenik Islamske vjerske zajednice za Sandžak, Crnu Goru i Srbiju u Kraljevini Jugoslaviji. Miris tadašnje sandžačke autonomije Bošnjaci Sandžaka i danas osjećaju i pamte.

„Zapravo, tokom prvih poslijeratnih popisa stanovništva - navodi profesor - muslimanski Slaveni (prim. aut. Bošnjaci) su sebe mogli nazvati 'neopredijeljenim Jugoslovenima' ukoliko se ne žele identificirati sa srpskim ili hrvatskim identitetom.“ Neki su se Bošnjaci u Sandžaku izjašnjavali radije kao Albanci ili Turci u nametnutom izboru da budu Srbi ili Hrvati, za razliku od bosanskih Bošnjaka koji su se ležernije opredjeljivali za jedan od dva nametnuta izbora. Veliki broj Bošnjaka se obradovao činjenici da je dobio i opciju "neopredijeljeni".

„Ipak, šira državna politika prema muslimansko-slavenskoj populaciji u Sandžaku i Bosni poboljšana je nakon 1945. godine. Na osnovu zvanične ideologije "bratstva i jedinstva" KPJ je pokušala integrisati muslimanske Slavene u jugoslovensko, socijalističko društvo. Muslimanski Slaveni su se pridružili partijskom i državnom aparatu da bi se implementirala ekonomska politika razvoja regije Sandžak“ – ističe Christidis. Ideja "bratstva i jedinstva" podrazumijevala je da Srbi i Hrvati imaju svoj identitet koji uključuje jezik i druga obilježja, pa su narodi u SFR Jugoslaviji govorili srpsko-hrvatskim, tj. hrvatsko-srpskim jezikom. Ono što se na papiru opisivalo slatkorječivo za posljedicu je imalo hapšenja za verbalni delikt i druge diskriminacije prava, ali u socijalističkim društvu u usponu je bio privredni razvoj zemlje.

„Međutim, najznačajnija karakteristika perioda od 1945. godine bila je pojava izraženog etničkog identiteta muslimanskih Slavena (prim. aut. Bošnjaka). Kao što je primijetio francuski pisac Xavier Bougarel, komunistički period pospješuje formiranje novih muslimanskih elita (profesora, nastavnika, ljekara, inženjera itd.) i kristalizaciju nacionalnih identiteta

koji su do tada bili nejasni i fluidni, kao što smo vidjeli i u slučaju bosanskih muslimana i Albanaca. Nakon ustavnih reformi iz 1968. i 1971. godine muslimanski Slaveni (prim. aut. Bošnjaci) u Bosni i Hercegovini i regiji Sandžak bili su prepoznavani kao etnička grupacija Muslimana, sa velikim početnim slovom M, rezolucijom koja je, također, uključena u posljednji jugoslovenski Ustav iz 1974. godine, gdje su Muslimani prepoznati kao 'konstitutivni narod' Jugoslavije. Godine 1991. na posljednjem popisu prije raspada SFR Jugoslavije muslimansko stanovništvo imalo je apsolutnu većinu od 51,2% ukupnog stanovništva Sandžaka, podijeljeno u jedanaest općina, šest u Srbiji (Novi Pazar, Sjenica, Tutin, Nova Varoš, Prijepolje i Priboj) i pet u Crnoj Gori (Rožaje, Berane, Bijelo Polje, Pljevlja i Plav). U šest srbijanskih općina u ukupnom broju 258.000 stanovnika, Muslimana je bilo 156.000, dok je u pet crnogorskih općina u ukupnom broju od 182.000 stanovnika, Muslimana brojalo 73.000" –ističe prof. Christidis u prvom dijelu svog izlaganja.

U posljednjim godinama komunističkog režima država je upala u totalnu ekonomsku i međunacionalnu krizu, valuta je propadala, federativna republika urušavala, a velikosrpski i velikohrvatski nacionalizam rastao. Oni koji su se još uvijek nadali oporavku države bili su, uglavnom, Bošnjaci.

II Politički razvoj devedesetih i pojavljivanje Muamera Zukorlića ⁵

„Do kraja osamdesetih godina Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija ušla je u višestruku krizu, između ostalog, pogoršavajući i međuetničke odnose. Srpski mediji su u samoj regiji Sandžak predstavljali Muslimane kao "fundamentaliste" i "ekstremiste" koji su se "pripremali za rat protiv Srbije" optužujući ih da formiraju takozvani 'zeleni koridor' koji bi povezivao Bosnu, preko Sandžaka i Kosova, sa drugim područjima na Balkanu u kojima žive Muslimani, te na kraju sa Turskom" – objasnio je profesor u svom djelu.

Ovim srpskim optužbama nije vjerovao niko civiliziran i inteligentan, jer je očita bila činjenica da je bošnjački narod najmiroljubiviji narod na Balkanu i vjerovatno u svijetu, narod koji je pred prijetećim ratnohušakim stanjem koje se sve više približavalo naivno vjerovao da se može za-

⁵ Drugi podnaslov rada profesora Yorgosa Christidisa

štititi, ako se, uglavnom, bude držao po strani. To se nije odnosilo na diskretno davanje moralne podrške narodima koji su se žalili na diskriminaciju, prije svih Albancima. Bošnjaci Sandžaka i Albanci povezani su vjerom i dobrim dijelom ilirskom genetikom i Albanci su Bošnjake Sandžaka uvijek doživljavali kao braću, dok su to isto činili i Srbi, smatrajući ih "genetskim srodnicima", promijenjene vjere, kako su ih oni zvali - poturicama. SFR Jugoslavija u svoj svojoj međunacionalnoj složenosti kao takva nije mogla opstati i prijetilo je njeno raspadanje. Prva se odcijepila Slovenija, zatim Hrvatska, Bosna i dr., a najveći stradalnik u cjelokupnom tom procesu bio je najneviniji od svih naroda, bošnjački narod.

Christidis nastavlja: „*Raspad SFR Jugoslavije 1991-1992. godine imao je negativne reperkusije po Muslimane u Sandžaku. Kombinacija rata, demontaže unutarnje jugoslovenske privrede i nametanja sankcija UN-a protiv Srbije i Crne Gore u maju 1992. godine snažno je uticala na ekonomiju Sandžaka, pa je postao jedan od najnerazvijenijih regija u Jugoslaviji. Tako je tokom devedesetih godina regija Sandžak imala najvišu stopu nezaposlenosti i najniži bruto nacionalni dohodak (BND) po glavi stanovnika širom Srbije.*“

Najočitiji primjer za ovo je grad Rožaje čija okolina predstavlja najšumovitiji dio Balkana. Šumarstvo i drvna industrija u ovome kraju bili su značajan potencijal ne samo za lokalnu ekonomiju, već i ekonomiju cijele zemlje. Ponos grada bio je nekadašnji privredni gigant, preduzeće za proizvodnju rezane građe „Gornji Ibar“ koji je svojevremeno zapošljavao 2.500 radika, formiran davne 1937. god. u Kraljevini Jugoslaviji. Funkcionirao je i tokom II svjetskog rata, ali je kasnije "bačen na koljena" i doveden pod stečaj. Pogašene su i druge fabrike u gradu, "Kristal" – fabrika za proizvodnju stakla, "Dekor" – fabrika za proizvodnju papira, "Bisernica", "Titex" i mnoge druge, a dobrim dijelom zahvaljujući mešetarenjima, pa je i danas u gradu veliki broj nezaposlenih mladih koji su u opasnosti da se bave kriminalom. Sličan primjer je i grada Novog Pazara i ostalih sandžачkih gradova.

Agresija na Bosnu ostavila je teške posljedice i po Sandžak. Profesor navodi: „Štaviše, izbijanje rata u Bosni i Hercegovini u martu 1992. godine podrivat će još više međuetničke odnose u Sandžaku, jer je srpska sumnja

u «muslimansku lojalnost» bila intenzivna u jugoslovenskoj državi. Tokom perioda 1992-1995. godine u Sandžaku će se obistiniti tvrdnje o kršenju ljudskih prava, čak i etničko čišćenje, dok će značajan broj mladih muškaraca Bošnjaka napustiti region i Jugoslaviju zajedno, pokušavajući da izbjegne učešće (prim. aut. prisilnu mobilizaciju) u saveznoj vojsci.

Pogoršavajuće okolnosti za muslimansko stanovništvo postale su očigledne i još zbog jednog pitanja: sa deklaracijom nove države Jugoslavije u aprilu 1992. godine, Savezna Republika Jugoslavija, koju čine Srbija i Crna Gora, muslimani su izgubili pravni status koji su uživali od 1968. godine, niti novi savezni ustav, niti republički ustav nisu priznali muslimane kao "konstitutivnu naciju". Istovremeno, i savezne i republičke vlasti odbile su da priznaju novu etničku definiciju "Bošnjaka" koju su usvojili Muslimani iz Sandžaka, posebno njen srbijanski dio, nakon odluke bosanske skupštine u septembru 1993. godine da zamijeni etničku definiciju "Muslimani" sa "Bošnjaci". Tokom devedesetih godina Beograd će muslimanske Slavene (prim. aut. Bošnjake) iz Sandžaka tretirati kao vjersku manjinu."

U nastavku izlaganja profesor objašnjava čitateljima kako je nastala prva bošnjačka stranka, Stranka demokratske akcije: „Još 1990. godine uvođenje višepartijskog sistema u SFR Jugoslaviji dovelo je do osnivanja novoformiranih partija koje su tražile da zastupaju interese muslimanskih Slavena (prim. aut. Bošnjaka). Među njima je bila i Stranka demokratske akcije (SDA) koja je osnovana u junu 1990. godine kao lokalni ogranak stranke SDA u Bosni i Hercegovini, koja je već osnovana u maju 1990. godine, kao glavna politička snaga koja predstavlja muslimane (sa velikim M) u Jugoslaviji, sa deklariranim interesovanjem za region Sandžaka.“

Za predsjednika sandžačke SDA izabran je Sulejman Ugljanin, a Rasim Ljajić za njegovog sekretara“ – ističe Christidis. Ovaj dvojac je startao sa visokih položaja stranke: Sulejman Ugljanin je 1990. godine postao njen predsjednik, a Rasim Ljajić generalni sekretar stranke. Jedno vrijeme formalno su bili u istoj stranci, kasnije su se razdvojili i borili za svoje partikularno-stranačke lične interese, te bili u sukobima tolikih razmjera da su im se sljedbenici međusobno i ubijali. Na ovom prostoru nije zabilježen slučaj da neko nastane iz istog gnijezda, pa da međusobno toliko dugo neprijateljuje kao ova dva čovjeka, koji su, u vrijeme pisanja ovog rada, na-

pravili koaliciju. Šta je to što je nakon mnogo međusobnih sukoba spojilo ovaj dvojac? Narodno mišljenje je da je razlog njihove trenutne koalicije zajednička zavist i mržnja prema trećoj osobi (muftiji dr. Zukorliću).

„U maju 1990. godine SDA je osnovala Muslimansko nacionalno vijeće Sandžaka (MNVS) – piše autor rada - kao krovnu organizaciju, uključujući i druge, manje političke grupe. Prepoznavanje jedinstvenog, autonomnog Sandžaka koji bi se mogao ujediniti sa Bosnom i Hercegovinom postat će centralni politički cilj SDA. Tako je 26. i 27. oktobra 1991. godine MNVS organiziralo nezvaničan referendum o “potpunoj političkoj i teritorijalnoj autonomiji” Sandžaka i njegovom “pravu na integraciju sa jednim od suverenih republika”. Ljajić je, tokom svog djelovanja, jedan put zatražio autonomiju Sandžaka, a Ugljanin kad god bi sišao sa ministarske funkcije, dok kad je na funkciji autonomiju nikada nije spominjao (prim. aut.)

„Beograd je referendum opisao kao neustavan, kojem je cilj da promijeni granice Srbije i Crne Gore i prekine njihov teritorijalni kontinuitet. Štaviše, on je tvrdio da se Sandžak teško može uzeti u obzir ili tražiti da bude priznat kao administrativna ili teritorijalna jedinica, jer to nikada ranije nije bio.”⁶

Nakon organizacije referenduma, rukovodstvo SDA još jednom je govorilo u prilog autonomije, tvrdeći da su muslimani, kao ustavno priznata nacija, imali pravo da proglase svoju autonomiju “kako su Srbi (već) činili u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini”. U novembru 1991. godine MNVS uspostavilo je vladu u sjenci u Sandžaku, dok je 1. decembra 1991. Ugljanin ponovio stav za “secesiju Sandžaka iz Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije”. SDA je nastavila da se bori za političku autonomiju Sandžaka nakon nezavisnosti Bosne i Hercegovine u martu 1992., čak i pokušavajući da privuče međunarodnu podršku. U ljeto 1992. godine MNVS je usvojilo tzv. Memorandum o posebnom statusu Sandžaka, koji je govorio o pružanju proširene pravne, političke i ekonomske autonomije Sandžaku.”

Deceniju nakon rata u Bosni, predsjednik Vlade Republike Crne Gore Milo Đukanović je 23.03.2006. godine, u svojstvu predsjednika Demokratske partije socijalista Crne Gore, sa predsjednikom Predsjedništva

⁶ Da je Sandžak imao svoju autonomiju objasnili smo u prethodnom izlaganju, prilikom čega smo istakli da je to bilo u II svjetskom ratu

Bošnjačke stranke Rafetom Husovićem potpisao Sporazum, koji je prethodio pristanku Bošnjaka da na referendumu glasaju za osamostaljenje Crne Gore, u kome se u tački 4. Sandžak jasno vidi kao prekogranična regija. Bošnjacima je obećano da će, ako glasaju za osamostaljenje CG, dobiti modernu prekograničnu regiju Sandžak i bili su prevareni ili izdani i od samog Husovića. No, vratimo se 1993. godini...

„Ugljanin je 1993. objavio novu političku platformu koja je, bez isključivanja mogućnosti odcepljenja iz SR Jugoslavije, bila koncentrirana na “status prilično obimne autonomije unutar posmrtnih ostataka Jugoslavije”. Ipak, bilo je neizbježno da preokupacija SDA sa ciljem “autonomije” i njenim naporima za privlačenje međunarodne podrške iskomplificira odnose sa Beogradom. U ljeto 1993. godine jugoslovenske vlasti zajedno sa Ugljaninom 44 člana SDA stranke i pristalica optužile su da učestvuju u “zavjeri zbog počinjenja neprijateljskih radnji”.

Profesor Yorgos Christidis zna ono što zna i cijela balkanska javnost, a to je činjenica da je predsjednik SDA Sandžaka Sulejman Ugljanin ostavio svoje saborce, saradnike i sljedbenike na muci i pobjegao u Tursku. *„U julu 1993. godine, neposredno prije završetka suđenja, Ugljanin je pobjegao u Tursku, gdje će ostati do septembra 1996. godine”* – ističe profesor.

Ovaj Ugljaninov čin poremetio je odnose Ugljanina sa svojim pristalicama, narod je u njega izgubio povjerenje, bošnjačka lađa ostala je bez kormilara, Ugljaninovi odnosi poremetili su se i sa njegovim saradnikom Rasimom Ljajićem, kao i sa mladim sandžačkim muftijom Muamerom Zukorlićem. Profesor Christidis ovako opisuje novonastalu situaciju:

„Tokom Ugljaninog samopromovisanog egzila, njegovi odnosi sa SDA-ovcem broj 2 Rasimom Ljajićem će se pogoršati, pošto će se tražiti približavanje srpskim vlastima, favorizujući manje konfrontiranu poziciju. U ljeto 1995. godine raspad saradnje između njih dvojice postat će zvaničan i Ljajić će napustiti SDA te osnovati svoju političku partiju. Ugljaninovo odsustvo, također, pružit će priliku muftiji Muameru Zukorliću da razvije autonomno političko prisustvo i uticaj u Sandžaku.

Nakon završenih studija na islamskom univerzitetu u Alžiru, Zukorlić se vratio u Sandžak, gdje je 1993. godine bio postavljen za muftiju Islam-

ske zajednice u Sandžaku, postajući jedan od najmlađih muftija na svijetu, s obzirom da je tada imao samo 23 godine (rođen 1970. godine). Treba naglasiti da su od 1945. do 1991. godine Islamske zajednice Jugoslavije (svih republika) činile jedinstveno savezno tijelo, Islamsku zajednicu SFR Jugoslavije, sa sjedištem u Sarajevu. Međutim, nakon deklaracije o nezavisnosti od strane pojedinih republika, a posebno Bosne i Hercegovine, "islamske zajednice počinju da se reorganizuju kao nacionalni organi". U oktobru 1993. formirana je Islamska zajednica, tj. Mešihat u Sandžaku sa političkom podrškom SDA, prepoznajući Islamsku zajednicu u Bosni i Hercegovini kao centralni islamski autoritet u regionu" – navodi u djelu prof. Christidis.

Muftija dr. Zukorlić je tokom svog dugogodišnjeg religijsko-političkog djelovanja ostvario nezapamćene rezultate koje je ikada jedan Bošnjak imao. Između ostalog, postao je prvi dekan Islamske pedagoške akademije, koja je prerasla u Fakultet za islamske studije 2001., prvi rektor Internacionalnog univerziteta u Novom Pazaru od njegovog osnivanja 2002. do 2008., predsjednik Internacionalnog univerziteta od 2008., prvi glavni i odgovorni urednik islamskog magazina "Glas islama" 1997., osnivač Ženske medrese "Gazi Isa-beg" u Novom Pazaru 1996. i odjeljenja u Rožajama 2002., pokretač lista "Glas islama" 1996., inicijator i vođa projekta osnivanja mreže dječjih vrtića i predškolskih ustanova "Reuda" i školskog mekteba "Wildan" 1998.

Muftija dr. Zukorlić je utemeljitelj Islamske pedagoške akademije (Islamska akademija i Fakultet za islamske studije) 2001., reformator Fakulteta za islamske studije u pet odsjeka 2008., osnivač Muslimanskog omladinskog kluba (MOK) 1999., podržavatelj osnivanja Udruženja žena „Merjem“ 2007., osnivač Udruženja uleme Islamske zajednice u Srbiji 2007. Inicijator je osnivanja Zajednice sandžačke dijaspore 2003., nosilac projekta osnivanja Škole Kur’ana Časnog u Novom Pazaru 2010., inicijator za osnivanje Internacionalne humanitarne organizacije (IHO) 1995. koja je kasnije prerasla u Centar za humanitarni rad „Hajrat“. Osnovao je sedam vakufskih kuhinja za siromašne u svim gradovima sjevernog Sandžaka, utemeljitelj je Izdavačke kuće "El-Kelimeh" 1993., osnivač Agencije za sertifikiranje halal kvaliteta 2007., inicijator osnivanja Instituta za izučava-

nje genocida i zločina 2011.

Muftija dr. Zukorlić je podržao osnivanje Sandžačke biznis asocijacije (SABA) 2010., osmislio i osnovao Bošnjačku kulturnu zajednicu 2009., podržao osnivanje televizije "Universa" 2008. koja je kasnije prerasla u Sandžak televiziju (STV), utemeljitelj je Islamskog kulturnog centra "Altun alem" 2011., njegovom zaslugom osnovan je i Islamski radio „Refref“ 2009. Predvodio je osnivanje Bošnjačke akademije nauka i umjetnosti (BANU), sudjelovao u osnivanju Bošnjačke nacionalne fondacije (BNF), bio je predsjednik Udruženja učenika 'Gazi husrev-begove medrese u Sarajevu 1987. i najmlađi je od 15 članova Inicijativnog odbora za osnivanje Stranke demokratske akcije (SDA) 1990. godine.

On je nosilac pobjedničke liste Bošnjačke kulturne zajednice na izborima za Bošnjačko nacionalno vijeće (BNV) 2010. i član Bošnjačkog nacionalnog vijeća od 2010. Uspostavio je i uspješno vodio dijalog sa Vladom Republike Srbije u vrijeme premijera dr. Zorana Đinđića, uspješno predvodio odbranu Islamske zajednice od režimske agresije 2007., predvodio je tim za pisanje Ustava Islamske zajednice u Srbiji, generalni sekretar je Bošnjačke akademije nauka i umjetnosti (BANU) i član Izvršnog vijeća Rabite.⁷

Da se vratimo odnosu muftije dr. Zukorlića i Ugljanina koji u svom radu opisuje profesor Yorgos Christidis. „*Lični odnosi između Ugljanina i Zukorlića promijenjeni su tokom Ugljaninovog odsustva u Turskoj*” - tvrdi profesor. „*Mladi, energični i nadareni Zukorlić pomogao je izgradnju i konsolidaciju jače i jedinstvene Islamske zajednice u Sandžaku. Pored toga, Zukorlić je ojačao svoj položaj, pogotovo kroz njegovanje bliskih odnosa sa bošnjačkom elitom iz Novog Pazara, pa je postao, zapravo, nešto više od vjerske figure. Zukorlić je uspio "da uspostavi određenu stopu finansijske nezavisnosti Islamske zajednice u Sandžaku, istovremeno njegujući snažne odnose sa Islamskom zajednicom u Bosni i Hercegovini. Ovo mu je donijelo jak uticaj na sandžačke muslimane.*“

Odnosi između ove dvojice nikada neće biti isti nakon Ugljaninovog

⁷ <http://www.sandzakvijesti.net/sta-je-muftija-zukorlic-dosad-uradio-za-bosnjake>

povratka u Sandžak 1996. godine, uprkos tome što je Ugljanin ostao lider SDA i (još uvijek) "moćna politička figura" u Sandžaku. Njegovi lični odnosi sa Zukorlićem postaju konkurentni, indikativni za moć i uticaj koji je Zukorlić sada uživao među Bošnjacima. Ugljanin će bezuspješno tražiti načine da potkopa kredibilitet Zukorlića, koristeći razne medije, kao što su "Sandžačke novine" (i druge, prim. aut.) da napadaju i blate Zukorlića, metodama koje se rijetko viđaju" – ističe profesor Christidis. „Zukorlić je dobio jaku podršku među sandžačkim Bošnjacima i njegova poruka da Ugljanin pokušava vladati i "općinama i džamijama", što je suprotnosti sa ustavnim načelom koje razdvaja vjerske institucije i državu, dobro je primljena" - navodi profesor.

Radilo se, ustvari, o tome da je narod nakon svega dobio jasnu sliku i predodžbu ko u Sandžaku trguje s bošnjačkim interesima, a ko, zaista, radi za dobrobit bošnjačkog naroda i njegovih nacionalnih interesa, pa je Zukorlićev vjersko-nacionalni pokret dobijao sve više svojih sljedbenika.

III Politička dešavanja od 2000. godine (2000-2010) i Zukorlićev intenzivni aktivizam

Nakon pada Miloševićevog režima, Bošnjaci Sandžaka počeli su optimističnije gledati na svoju budućnost, uprkos još uvijek postojećim vidovima diskriminacija prema njima. Bošnjak koji je, od tog doba do danas, konstantno imao udio u srbijanskoj vlasti, a da pritom skoro ništa nije učinio za svoj narod bio je Rasim Ljajić. Neki zahtjevi Bošnjaka su ispunjeni, na primjer da im se prizna identitet, jezik i dr., dok su drugi bili u pregovorima. Bošnjačka djeca nastavu su pohađala u školama u kojima za njih nije bio prilagođen nastavni plan i program, posebno iz nacionalne grupe predmeta. Jedini koji su se protiv toga bunili i dizali glas bili su Zukorlićevi pristalice.

Profesor Christidis s malom dozom pristrasnosti opisuje taj period: „Političke promjene u Srbiji 2000. godine, pobjedom Demokratske opozicije Srbije, označile su početak novog perioda u odnosima Beograda sa bošnjačkim stanovništvom, koje je i dalje bilo većina u srbijanskom San-

džaku. Prema popisu iz 2002. godine u populaciji od 235.000 stanovnika za šest općina u Sandžaku, 142.000 ili 60% se izjasnilo da su Bošnjaci i 90.000 Srbi ili Crnogorci. Srbi su bili većina u tri zapadne općine, a Bošnjaci većina u tri istočne, uključujući Novi Pazar, glavni grad u Sandžaku. Osnovni zahtjevi bošnjačkog stanovništva, na primjer u obrazovanju, bili su zadovoljeni, poboljšani su ukupni odnosi vlasti i bošnjačke populacije, a Beograd ih je zvanično priznao kao Bošnjake. Godine 2002., prema novom Zakonu o nacionalnim manjinama u Srbiji, priznato je Bošnjačko nacionalno vijeće Sandžaka, čineći ga "najvišim organom bošnjačke nacionalne manjine u Srbiji".

Bošnjačko nacionalno vijeće (BNV) ustvari nikada nije služilo svrsi u svojoj pravoj punini, opet zbog dvojca Ugljanin-Ljajić. Ono je zamišljeno kao najveći predstavnički organ Bošnjaka u Srbiji. Nacionalni pokret devedesetih godina 20-tog stoljeća oformio je Muslimansko nacionalno vijeće koje je vraćanjem Bošnjacima starog naziva postalo Bošnjačko nacionalno vijeće. Nikada nije služilo svojoj svrsi jer ga je Ugljanin, uz podršku Ljajića, koristio za lične i stranačke potrebe, zanemarujući njegovu stvarnu namjenu – poboljšavanje statusa Bošnjaka u Srbiji.

„SDA je nastavila nakon 2000. godine da uživa značajnu podršku među bošnjačkim stanovništvom – ističe dalje profesor – dok Ugljanin zadržava vođstvo stranke i održava njegov zahtjev za "posebnim statusom autonomije" za "historijski Sandžak", odnosno srbijanski i crnogorski dio Sandžaka, iako izgleda da je podrška ideji o autonomiji bila mnogo manja među Bošnjacima u Crnoj Gori, gdje je SDA, također, uživala manju podršku. Ljajić će nastaviti da igra važnu političku ulogu u Sandžaku, uživajući podršku na lokalnom nivou i bliske odnose sa političkim establišmentom Srbije.

Tako je Ljajić postao ministar za ljudska i manjinska prava u saveznoj vladi Vojislava Koštunice i zadržao svoj položaj nakon decembra 2002. kad je Jugoslaviju zamijenila Savezna Republika Srbija i Crna Gora.

Politički odnosi između Ugljanina i Ljajića bili su konkurentni, pa čak 2005. godine Ljajić je optužio pristalice stranke SDA da pokušavaju da ga ubiju - da bi se popravili nakon izbora 2008. u Srbiji, kada su se obojica pri-

družili koalicionoj vladi Mirka Cvetkovića - Ljajić kao ministar rada i socijalne politike, a Ugljanin kao ministar bez portfelja“ – veli prof. Christidis.

U prethodnom izlaganju smo objasnili do kakvih su sve teških posljedica doveli konkurentni odnosi Ugljanina i Ljajića. Za to vrijeme muftija dr. Zukorlić vodio je brigu o ‘bošnjačkoj lađi’ i tražio načina da je dovede do sigurne “luke”.

„Nakon političkih promjena u Srbiji decembra 2000. godine, Muamer Zukorlić će u početku uživati dobre odnose sa novom političkom vlašću u Beogradu. Značajno je navesti da je premijer Srbije Zoran Đinđić između 2001. i marta 2003. Zukorlića tretirao kao svog “glavnog političkog partnera u Sandžaku”, koji je uspostavio povlašćene odnose sa njim koji su omogućili Zukorliću da otvori Internacionalni univerzitet u Novom Pazaru“ – kaže prof. Yorgos.

Internacionalni univerzitet u Novom Pazaru ispunio je sve kriterije kvaliteta, poput najuspješnijih svjetskih univerziteta, koncipiran u skladu sa zahtjevima i potrebama zajednice i studenata.⁸ Osnivanjem ovog univerziteta mladim Bošnjacima, a i drugima, data je mogućnost sticanja obrazovanja, teoretskog i praktičnog znanja i vještina koja mogu primijeniti u svojoj zemlji, ostvarujući uspješnu profesionalnu i poslovnu karijeru. Pomenuti bošnjački dvojac čini sve da opstruira rad Univerziteta i u saradnji sa svojim mentorima u istom gradu otvaraju još jedan univerzitet kome izvjesne režimske adrese iz Beograda daju punu podršku.

„U 2006. godini uvođenjem novog Zakona o crkvama i vjerskim zajednicama u Srbiji, prema kojem bi trebalo da postoji jedna Islamska zajednica u Srbiji (IZS), kao vrhovni organ muslimanske zajednice u zemlji, postao je katalizator za pogoršanje odnosa Zukorlića i Beograda“ – navodi autor rada.

Srbijanski predsjednik Boris Tadić igrao je, inače, dvostruku igru kada je bošnjački narod u pitanju. Upravo u vrijeme dok je bio u zvaničnim posjetama Bosni i Hercegovini, najviše je pomagao opstrukcije dvojca Ugljanin-Ljajić i terorizirao sljedbenike muftije dr. Muamera Zukorlića. On se nadao u vrijeme izbora za Bošnjačko nacionalno vijeće (BNV) da će

⁸ Internacionalni univerzitet u Novom Pazaru – Monografija; International University of Novi Pazar – Monograph, str. 13, IUNP, Novi Pazar, 2012.

pobijediti njegovi poslušnici, ali pošto su pobijedili oni koji pred režimima, kako narod veli, kičmu ne savijaju, izbori se prljavom igrom transformišu u nešto drugo i u sprezi sa lokalnim političarima pokušava se konstantno "neposlušnicima" staviti omča oko vrata.

„U februaru 2007. muftija beogradski Hamdija Jusufspahić samoprozvan je kao lider IZS i vjerski lider reisu-l-ulema muslimanskog stanovništva Srbije, tvrdeći da glavni reis u Sarajevu Mustafa Cerić više nije nadležan za muslimansko stanovništvo u Srbiji, uključujući i srbijanski Sandžak“ – nastavlja profesor.

„Zukorlić je otvoreno osporio odluku Jusufspahića, opisujući je kao "porodičnu aferu", jer Jusufspahić "nije imao legitimitet i međunarodno priznanje" da predstavlja Islamsku zajednicu Srbije. Zukorlić je 27. marta 2007. godine organizirao konferenciju za izbor novog ustava i predsjednika Islamske zajednice u Srbiji, uz učešće bošnjačkih, albanskih i muslimansko-romskih klerika. Konferencija je izabrala 54-članu skupštinu, ustav i Zukorlića kao predsjednika Islamske zajednice u Srbiji.

Zukorlićev uspjeh u sticanju kontrole nad Islamskom zajednicom nije ostao neometan: za vrijeme putovanja (Zukorlića) u Maroko, 3. oktobra 2007. godine, grupa klerika, članova Skupštine IZ-e koja je podržavala Ugljanina, odlučila je da "oduzme funkciju" Zukorliću biranjem Hasiba Suljevića za novog predsjednika IZS i Adema Zilkića za reisu-l-ulemu muslimanskog stanovništva Srbije. U izjavi koju su objavili, pozvali su Zukorlića da odstupi sa svih pozicija koje je držao u Islamskoj zajednici, "u ime jedinstva", opravdavajući svoju odluku da se pokrenu protiv njega, kao rezultatom optužbi protiv Zukorlića za "političko miješanje", "pokušaje zastrašivanja" i "kršenja njihovog prava na slobodu govora". Nakon povratka iz Maroka, Zukorlić je sazvao novu skupštinu - sastanak IZ-e, gdje je učestvovala većina članova. Skupština je opisala izbor Zilkića kao ilegalan i kao "napad na suverenitet Islamske zajednice", ukidajući odluke sastanka 3. oktobra. Nekoliko dana kasnije, 11. oktobra 2007. godine, Jusufspahić dao tzv. menšuru Zilkiću, očigledno pokušavajući da ojača svoj položaj u odnosu na Zukorlića."

Paravjersku tvorevinu u Beogradu osnovao je lično bošnjački pred-

stavnik Sulejman Ugljanin, uz blagoslov Rasima Ljajića, da bi napakostili jedinstvu Islamske zajednice u Srbiji i podijelili džemate. To je bio direktan udar na jedinstvo Bošnjaka i Islamske zajednice od strane, kakvog li apsurda, onih koji su nastali kao ogranak SDA stranke u Bosni i Hercegovini. I dok su se muftija dr. Zukorlić i njegovi sljedbenici borili i izborili da održe vezu sa duhovnim centrom Bošnjaka – matičnom domovinom Bosnom, Islamskom zajednicom u BiH sa sjedištem u Sarajevu, dotle se predsjednik SDA stranke borio da zaživi paravjerska tvorevina u Beogradu.

U trenutku pisanja ovih redaka od paravjerske tvorevine i njenog pararejsa Adema Zilkića nije ostalo ništa. Zilkić je penzionisan i otjeran. Trenutno živi u Tutinu, daleko od očiju javnosti. Stari Jusufspahić je umro, njegovi sinovi sklonjeni sa javne "bine", ostatke i krhotine te tvorevine još koji dan vodi propali učenik Medrese Sead Nasufović uz saradnju konvertita Ivana Trifunovića – Numana i dr.

„Suočavanje između dva suprotstavljena tabora muslimanskih klerika nastavilo se i nakon 2007. godine – navodi autor rada – postajući čak i nasilnim sukobima u Novom Pazaru, Sjenici i Tutinu. S jedne strane bili su Zukorlić i njegovi pristalice koji su nastavili da prepoznaju glavnog reisa u Sarajevu kao reisu-l-ulemu muslimanskog stanovništva Srbije, a na drugoj Zilkić i njegove pristalice koji su tvrdili da muslimansko stanovništvo Srbije ima svog vlastitog reisu-l-ulemu i nije u nadležnosti Sarajeva.“

Prilikom postavljanja kamena temeljca za Žensku medresu u Tutinu, Ugljaninove pristalice i žandarmerija napale su okupljena lica i vjernike Islamske zajednice u Srbiji, čiji je inicijator napada bio čovjek koji je imao dva lica: jedno za Beograd, drugo za Bošnjake Sandžaka, te je za Bošnjake Sandžaka bio predstavnik beogradskog režima, a Beogradu se predstavljao kao Bošnjak koji se, tobože, bori za bošnjačke interese. Nije teško pogoditi da se radi o Sulejmanu Ugljaninu, čovjeku koji je vremenom postao i osoba sa više lica.

„U intervjuu za sarajevski dnevni list ‘Oslobođenje’, Zukorlić je objasnio zašto nikada ne bi mogao prihvatiti Beograd kao duhovni centar muslimana u Srbiji: “Pitanje duhovnog centra nije pitanje odlučivanja, to je pitanje tradicionalno-historijskih činjenica. Neko ne može sjesti i reći da je

Beograd od sada duhovni centar muslimana... To bi bilo isto kada bi neko odlučio da Teheran bude duhovni centar za protestante. To bi moglo biti učinjeno, ali bi bilo neodrživo i smiješno.” Zukorlić je optužio srpsku vladu da podržava suparničku frakciju klerika, dok je srpsko Ministarstvo vjera izjavilo da “ne može arbitrirati spor između dvije zajednice”, pozivajući “muslimane da pronađu vlastiti izlaz iz ove situacije” – objašnjava Christidis.

Srbijanska vlast je, zaista, u to doba igrala dvostruku igru, objavljujući da se ne može miješati u međusobni spor “dvije” Islamske zajednice, a držeći pod “staklenim zvonom” jednu nezakonito osnovanu paratvorevinu koja kao takva ne bi mogla, niti može opstati. „U 2010. godini - veli Christidis - Zukorlićeva asertivnost prešla je u drugačiju fazu, dok je pokušavao da kontroliše Bošnjačko nacionalno vijeće Sandžaka (BNVS) koje je u Beogradu službeno priznato još 2002. godine kao vrhovni organ bošnjačke manjine u Srbiji. Na izborima koji su održani 20. juna Zukorlić je predložio svoju listu kandidata, protiv dvije druge liste koje su podržali Ugljanin i Ljajić.

Tokom predizbornog perioda, Zukorlić je optužio Beograd za ugrožavanje bošnjačkih prava u Srbiji i govorio o izdaji interesa Bošnjaka od bošnjačkih izabраниh političara (znači Ugljanina i Ljajića) kako bi se očuvale njihove pozicije u Beogradu. Lista kandidata koju je podržao Zukorlić osvojila je većinu mjesta - 17 od 35. Ubrzo nakon toga, Zukorlić je dobio veći dio kontrole nad BNV Sandžaka.

Tada je interveniralo Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Srbije, tvrdeći da je za kontrolu nad BNV-a neophodna “dvoćetinska većina” - piše profesor.

Godine 2010. Ugljanin i Ljajić bili su u neformalnom savezu kada su se odlučili obračunati sa pobjednicima izbora za Bošnjačko nacionalno vijeće (BNV) iz stranke BDZ Sandžaka. U tom periodu nisu imali nikakve formalne koalicije, ali kad je pobjeda stranke BDZ Sandžaka bila u pitanju, po svemu sudeći, nisu je mogli podnijeti te su, uz punu podršku predsjednika Srbije Borisa Tadića i ministra Čiplića, opstruirali rad vijeća i djelovanje stranke pokušavajući da otmu legitimitet koji je na izborima bošnjački na-

rod dao Bošnjačkoj kulturnoj zajednici koju je predvodio muftija dr. Muamer Zukorlić. Sa beogradskim režimom dvojac Ugljanin-Ljajić formirao je izvjesno tijelo koje će, tobože, mijenjati Bošnjačko nacionalno vijeće pune četiri godine, a ustvari sa jednim ciljem da ukradu legitimitet pobjednika iz redova stranke BDZ Sandžaka i očuvaju lični sitnošćardžijski interes. „Dana 4. septembra 2010. godine pristalice Zukorlića su se sukobile sa policijom u Novom Pazaru tokom demonstracija koju je IZ-a organizirala u znak protesta protiv ilegalnog oduzimanja zemljišta od strane lokalnih vlasti u Novom Pazaru“ – kaže Christidis.

Ovo je bila akcija trojca Tadić-Ugljanin-Ljajić protiv sljedbenika muftije dr. Muamera Zukorlića u kojoj su, po navodima očevidaca, pristalice Ugljanina i Ljajića služili sokovima srpsku žandarmeriju u Ramazanu da bi što jači napad zadala postačima, pristalicama nacionalnog pokreta koji su uz muftiju dr. Zukorlića.

„Nakon sukoba, Zukorlić je reagirao pozivajući Catherine Ashton, visokog predstavnika Evropske unije za vanjske poslove i bezbjednosnu politiku, da pošalje posmatrače u Sandžak, dok je u intervjuu za crnogorski list 'Vijesti' pozvao na autonomiju, opisujući je kao "neizbježni društveni proces... o kojem bi trebalo raspravljati na vrijeme" radi stabilnosti Srbije i Crne Gore. Izjave Zukorlića otvorile su krug optužbi kod sandžačkih političara. Tako je Meho Omerović, bliski saradnik Ljajića, - veli profesor - opisao zahtjeve Zukorlića za autonomijom kao "opasne snove muftije Zukorlića", dodajući da međunarodni posmatrači u Sandžaku ne vide diskriminaciju protiv Bošnjaka, već "fiksaciju i želju za moć lidera Islamske zajednice u Srbiji".

U odgovoru, Samir Tandir, portparol Zukorlića, tvrdio je da je sandžačka autonomija neophodna za zaštitu prava bošnjačkog stanovništva, dodajući da je to "autonomija" koju tražimo u skladu sa evropskim standardima o regionalizaciji. Bojim se da ako ne dobijemo taj status, jedino rješenje će biti dolazak stranih posmatrača u Sandžak", a ponovio je optužbu protiv Ljajića i Ugljanina da zaboravljaju borbu za prava bošnjačkoj naciji zbog "pozicija u Beogradu" - ističe profesor Yorgos.

Zaključne Christidisove napomene

U zaključnim napomenama grčki profesor Yorgos Christidis priznaje muftiji dr. Muameru Zukorliću poseban ugled, govoreći da je on jedna od rijetkih osoba koja je uspjela akumulirati toliko mnogo uticaja na Bošnjake Sandžaka, te da su njegova moć i snaga i dalje u usponu.

„Zukorlić je jedan od rijetkih primjera muslimanskih klerika na bivšem komunističkom Balkanu koji je od 1990. godine akumulirao toliko moći i uticaja da postane nezavisan od političkih partija koje žele da politički zastupaju i kontrolišu razne muslimanske etničke grupe. Snaga Zukorlića se povećala toliko da je od 2006. godine izazivala, između ostalog, ne samo centralne vlasti Beograda, već i tradicionalne bošnjačke političare koji su nekada bili dominirali bošnjačkom politikom“ – zaključuje profesor Yorgos Cristidis. Narod je u proteklih 29 godina shvatio da je talac Sulejmana Ugljanina i Rasima Ljajića koji, osim hipokrizije i lažnih obećanja, ništa drugo nisu mogli dati narodu. Muftija dr. Muamer Zukorlić skinuo je ahmediju, jer su to njegovi sandžački i drugi konkurenti tražili, zadržao akademsko zvanje muftije i izašao na politički mejdan da bi se nastavio boriti za interes svoga naroda.

On tvrdi da se koalicijom SDA-SDP, ustvari, zatvara jedan krug u kojem se činilo zlo tri decenije i kojim se desilo pojednostavljivanje političke scene gdje se na jednoj strani, kao šansa narodu, nalaze sljedbenici muftije dr. Zukorlića, a na drugoj koalicija pomenutog politički istrošenog dvojca od kojih i jedan i drugi, kako se čini, prodaju priču Beogradu kako jedan kontroliše onog drugog, tj. Ugljanin Ljajića, a Ljajić Ugljanina, da bi još koji dan trajali.

Profesor Christidis svoj rad završava rečenicom: *„Muftija Zukorlić dostigao je tačku koja efektivno znači ulogu nekompromitovanog političkog predstavnika i branitelja svih interesa bošnjačkog stanovništva u Sandžaku.“*

NAŠA ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Zahvaljujući svom dugogodišnjem radu i zalaganju, muftija dr. Muamer Zukorlić postao je profil ličnosti koja veoma uspješno odgovara izazovima vremena u kojem živi i koja je kao takva postala veliki uzor svo-

jim savremenicima. Uspio je očuvati bogatstvo tradicionalnih vrijednosti u privatnom i javnom životu i s velikim duhovno kulturološkim blagom koračao sigurno i modernim tokovima života, obnovio tradiciju i islamski imperativ "Ikre" (Uči), te unaprijedivši obrazovanje unaprijedio je razvoj Sandžaka, regiona i šire.

Muftija dr. Muamer Zukorlić odgovorio je potrebama religijsko-političke komunikacije koja je do njegovog dolaska na ovim prostorima bila ugušena. Zahvaljujući njemu, danas se više niko ne pita koji se profili profesija mogu aktivirati u afirmaciji i odbrani svoje vjere, zemlje, naroda i drugih svetinja. Djela dr. Zukorlića čitaju se, citiraju, njegov angažman se izučava i uzima kao primjer uspješnog društvenog života i tema rada profesora Christidisa pruža mogućnost i drugim istraživačima da daju svoj doprinos na polju nauke, religije, politike, naučnim radovima tretirajući život i djelo lidera sandžačkih Bošnjaka. Metode njegove političke borbe postale su dio opće političke kulture bošnjačkog naroda.

I kako kaza dr. Zukorlić u jednom od svojih djela, "spoznaja i razumijevanje historije jednog društva određuje i samu srž toga koliko njeni pripadnici pokazuju kao ideal društvo kojem pripadaju. Pod svjetlom ove spoznaje i značenja, ljudi će pokušavati braniti ili mijenjati samo društvo i njegove konfiguracije od političkog, preko ekonomskog, kulturnog i mentalnog".⁹

Zahvaljujemo prof. Yorgosu Christidisu sa Odjela za balkanske, slavenske i orijentalne studije Sveučilišta "Makedonija" u Grčkoj na srdačnoj saradnji.

POPIS IZVORA I LITERATURE

- Christidis Yorgos: *Religija i politika na Balkanu: slučaj muftije Zukorlića u Sandžaku (Srbija)*, Odjel za balkanske, slavenske i orijentalne studije Sveučilišta "Makedonija" u Grčkoj
- Dr. Zukorlić Muamer: *Drevna Bosna*, Matica Bošnjačka, Novi Pazar, 2016.

⁹ Dr. Zukorlić Muamer, *Drevna Bosna*, str. 28, Matica bošnjačka, Novi Pazar, 2016.

KRITIČKI OSVRT NA DJELO PROFESORA YORGOSA CHRISTIDISA O
MUFTIJI DR. MUAMERU ZUKORLIĆU

- Filipović Muhamed: *Fenomen Muftija*, El-Kelimeh, Novi Pazar, 2012.
- *Glasnik* – Zbornik radova BANU (Proceedings of the BANU), Časopis za nauku kulturu i umjetnost (Magazine for science, culture and the arts), Sarajevo-Novı Pazar, 2015.
- <http://www.sandzakvijesti.net/sta-je-muftija-zukorlic-dosad-uradio-za-bosnjake>
- Internacionalni univerzitet u Novom Pazaru - *Monografija*, International University of Novi Pazar – *Monograph*, IUNP, Novi Pazar, 2012.